

Jön Türklerin Balkan Politikası (1908-1913)

Mehmet HACISALİHOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi (İstanbul)

Özet

Jön Türk hareketinin etkili olduğu bölgeler arasında Rumeli ilk sırada yer alır. Bu nedenledir ki Jön Türk İhtilali Rumeli topraklarında başlamıştır. 1908'den itibaren Osmanlı Devleti'nde yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ağırlık merkezi ve dayanağı 1912/13 Balkan Savaşlarına kadar Rumeli olmuştur. Bununla birlikte Makedonya Sorunu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu sorunu çözmeye yönelik politikaları veya politik "deneyleri" cemiyetin politik gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Makedonya'da başarıya ulaşılan hoşgörü ve pazarlıklarla birliği sağlama politikası başarısız olunca, Makedonya'daki örgütleri kanun yoluyla merkezin kontrolü altına almak yoluna gidilmiş, bu da başarısız olunca silah toplamak gibi askeri yöntemlere başvurulmuştur. Ancak bu yöntem de başarısız olmuş ve Balkan Savaşları sonucunda Rumeli toprakları kaybedilmiştir. Gerek Makedonya'daki bu deneyimler, gerekse Rumeli'nin kaybının yarattığı büyük sarsıntı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1913'ten sonraki radikalleşmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca cemiyetin liderlerinin çoğunlukla Rumeli kökenli olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Jön Türkler, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya Sorunu, Makedonya Komiteleri, İç Makedonya Devrimci Örgütü.

JÖN TÜRKLERİN BALKAN POLİTİKASI birçok tartışmayı içinde barındıran oldukça kapsamlı bir konudur. Konuyla ilgili Balkan ülkelerinde yayımlanan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bunlar arasında Yunanistan'da K. A. Vakalopoulos'un *Jön Türkler ve Makedonya* (1908–1912) adlı eseri,¹ A. J. Panayotopoulos'un 1908–12 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda Rumları ele alan doktora tezi, Jön Türklerle Rumların 1908 öncesi ilişkilerini inceleyen makalesi,² Bulgaristan'da Tuşe Vlahov'un Jön Türklerle Bulgarların ilişkilerini ele alan çalışması,³ Makedonya'da Manol Pandevski'nin Makedonya'daki Slavlarla Jön Türk ilişkilerini ve 1908–12 arası siyasal örgütleri ele alan çalışmaları⁴ ve Yusuf Hamza'nın Slav dillerindeki ve Türkçe literatürü değerlendirdiği Jön Türk ihtilalini konu edinen eseri⁵ gibi hemen her Balkan ülkesinde azımsanmayacak sayıda yayın mevcuttur. Ayrıca bu ülkelerin her birinde Makedonya sorunu, yani Osmanlı yönetimindeki Rumeli topraklarının paylaşımı sorunu hakkında çok güçlü bir araştırma geleneği mevcuttur. Türkiye'de yürütülen Jön Türk araştırmalarında ise Balkan ülkelerinde yayımlanmış ve çok geniş bilgi içeren bu çalışmalar maalesef kullanılmamaktadır. Dahası, Türk tarihçilerinin çoğunlukla bu çalışmalardan haberdar olmadıkları görülmektedir. Tabii ki bunun en temel nedeni Türkiye'de bir Balkan araştırmacılığı geleneğinin olmaması ve Balkan dillerinde çıkan yayınları takip edebilecek uzmanların yetişmemesidir.⁶

1 K. Apostolos Vakalopoulos, *Neóturkoi kai Makedonía (1908-1912)*, Selanik 1988.

2 A. J. Panayotopoulos, "Early Relations between the Greeks and the Young Turks", *Balkan Studies*, sy. 21 (Selanik 1980), s. 87-95, ve aynı yazarın yayımlanmamış doktora tezi.

3 Tuşe Vlahov, "Bilgariya i Mladoturskata Revolyutsiya", *Godişnik na Sofiyskiya Universitet Filozofski-İstoriçeski Fakultet*, 1965, kitap 3, s. 3-77.

4 Manol Pandevski, *Mladoturskata Revolutsija i Makedonija*, Üsküp 1968; a.mlf., *Makedonskoto Osloboditelno Delo vo XIX i XX Vek, c. IV: Politichkite Partii i Organizatsii vo Makedonija (1908-1912)*, Üsküp 1987.

5 Yusuf Hamza, *Mladoturskata Revolutsija vo Osmanskata İmperija/Osmanlı İmparatorluğu'nda İkinci Meşrutiyetin İlanı*, Üsküp 1995.

6 Türkiye'de tarih ve siyaset bilimi bölümleri genel bölümler olup Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bir Balkan ve Doğu Avrupa Tarihi bölümü ya da kürsüsü mevcut değildir. Bu olmayınca da kurumsal bir Balkan araştırmaları geleneği oluşamamıştır. Oysa Batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de tarih ve siyaset bilimi bölümlerinden en azından bazılarında Batı ve Orta Avrupa Tarihi, Doğu Avrupa ve Balkan tarihi, Anadolu tarihi, Kafkas tarihi, Yakın ve Ortadoğu Tarihi, Orta Asya Tarihi, Uzak As-

Balkan ülkelerinde yapılan bu çalışmalarda Jön Türklerin Balkan siyaseti ile ilgili tartışmaya açık iddialar mevcuttur. Bir süredir üzerinde çalışmakta olduğum bu konuyla ilgili bazı ayrıntılı çalışmalar yayınladım.⁷ Bu makalede de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirmesiyle başlayan hükümet döneminde takip ettiği Balkan politikası hakkında genel bir tablo çizmeye çalışacağım.

Jön Türklerin Balkanlarla ilişkilerinde temel nokta, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki toprakları ve bu toprakların kaderi meselesidir. Bir yanda bu toprakları ele geçirmek isteyen Balkan devletleri, öte yanda Osmanlı Devleti'nin ayakta kalmasını ana hedef olarak belirlemiş Jön Türkler bulunmaktaydı. Bu nedenle söz konusu ilişkilerin karşılıklı rekabet, kriz, uzlaşma arayışları ve savaşlar şeklinde gelişmesi kaçınılmazdı. Osmanlı Devleti'nin 1908'de Balkanlarda sahip olduğu topraklar başta Edirne vilayeti olmak üzere, Selanik, Manastır, Kosova, İşkodra, Yanya vilayetleri, Ege adaları ve Girit adasından ibaretti. Ayrıca doğrudan Avusturya-Macaristan'ın yönetiminde bulunan Bosna-Hersek ve fiilen bağımsız bir devlet konumunda olan Bulgaristan kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'ne tâbi bölgelerdi. Doğrudan Osmanlı hükümetinin yönetiminde bulunan ve Balkan ülkeleri tarafından Makedonya diye tanımlanan bölgeyi de içine alan Selanik, Kosova ve Manastır vilayetleri 1902'den itibaren ayrı bir idari yapıya kavuşturuldu. Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın müdahaleleri sonucu II. Abdülhamid bu bölgenin olağanüstü yetkilerle donatılmış bir vali tarafından yönetilmesini ve Avrupalı sivil ve askeri danış-

ya Tarihi, Afrika Tarihi gibi kürsülerin kurulması gerekir. Bu kürsülerde bölge dillerinden en az ikisini bilen araştırmacıların çalışmalarıyla bölge ile ilgili bir araştırma geleneği oluşturulabilir. Ayrıca Türkiye'de bölge ile ilgili kütüphane koleksiyonlarının da zenginleştirilmesi gerekir.

7 Konuya ilk olarak dikkatimi Münih Üniversitesi, Doğu ve Güneydoğu Avrupa Tarihi Enstitüsü öğretim üyesi, şimdi hayatta olmayan Prof. Dr. Gerhard Grimm çekti. Nihayet doktora tezimi Jön Türk-Balkan ilişkileri hakkında yazdım (Mehmet Hacısalihoğlu, *Die Jungtürken und die Mazedonische Frage*, 1890–1918, München 2003). Türkçe çevirisi için bk., *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu* 1890-1918, çev. İhsan Cattan, İstanbul 2008; a.mlf., “The Young Turk Revolution and the Negotiations for the Solution of the Macedonian Question”, *Turcica*, sy. 36 (2004), s. 165–190; a.mlf., “İttihadçılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri: İttihat ve Terakki Hükümetinin Başlamasına Kadar İlişkiler, Pazarlıklar ve Sonuçları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 38 (2002–2003), s. 101–117.

manlar yardımıyla bölgede reformların yapılmasını kabul etti.⁸ Bir yandan gayrimüslimlerin de dahil edilmesiyle jandarmanın reformuna çalışılırken öte yandan Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu subayları tarafından bölgede faaliyet gösteren ihtilalci komitelerin takibi yapılmaktaydı.⁹ Nitekim Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hassas konumu Jön Türk ihtilalinin gerçekleşmesinde önemli rol oynadı ve 11/24 Temmuz 1908 tarihinde II. Abdülhamid'in anayasayı yeniden ilan etmesiyle Jön Türk iktidarı başlamış oldu.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Balkanlara yönelik takip ettiği dış politika Balkan topraklarına yönelik iç politikayla doğrudan ilgili olduğu için burada iç politik önlemler ağırlıklı olarak incelenecektir. Osmanlı hükümetinin 1908 sonrası Makedonya sorununa yönelik politikalarını üç aşamalı olarak irdelemek mümkündür: 1. Uzlaşma arayışları ve pazarlıklar dönemi (Haziran 1908-Nisan 1909), 2. Kanun gücüyle Osmanlı birliğini sağlama denemesi dönemi (Nisan 1909-1910 başları) ve 3. Silah zoruyla Osmanlı birliğini sağlama denemesi dönemi (1910). Bunlara ek olarak dördüncü aşamayı İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefetin güçlenmesi ve Birinci Balkan Savaşı oluşturmaktadır. Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti Balkan topraklarını Edirne de dahil olmak üzere kaybetmiştir. Osmanlı tarih yazımında çok yüzeysel bir şekilde ele alınan bu 4-5 yıllık dönem, yalnızca Rumeli'yi Osmanlı elinde tutabilmek için verilen yoğun mücadele nedeniyle değil, aynı zamanda İttihat ve Terakki hükümetinin daha sonraki politikalarını etkilemiş ve yönlendirmiş olması bakımından da çok büyük bir öneme sahiptir. İTC'nin Osmanlıcı politikalarından vazgeçerek daha sert Türkçü politikalara yönelmesinde en önemli etkenin cemiyetin Balkanlarda yaşadığı deneyim ve hayal kırıklıkları olduğu söylenebilir.

Birinci Aşama: Makedonya Sorununu Pazarlıklar ve Uzlaşma Yoluyla Çözme Denemesi (1908-Nisan 1909)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uzlaşma arayışları öncelikle Osmanlı Devleti içinde bulunan siyasal örgütlere yönelik oldu. Aslın-

8 Makedonya Sorununun 1908'e kadar gelişimiyle ilgili bkz. Fikret Adanır, *Die Makedonische Frage. Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908*, Wiesbaden 1979 (Türkçesi: *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul 2001).

9 Ayrıntılı bilgi için bkz. Gül Tokay, *Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, İstanbul 1996.

da örgütün kurulduğu tarihten itibaren Osmanlı içindeki ve dışındaki örgütlerle bağlantı kurulmaya çalışılarak, bunlar anayasal bir Osmanlı Devleti düşüncesine kazanılmaya çalışıldı. İTC'nin temel hedefi bu örgütlerin ayrılıkçı programlarından vazgeçmelerini sağlamaktı. Diğer örgütlere yönelik olduğu gibi Balkanlar'daki örgütlere yönelik girişimler de hem yerel bazda hem de genel kongrelerin düzenlendiği 1902 ve 1907 yıllarında sürdürüldü.¹⁰ Bununla birlikte bu uzlaşma arayışlarının en çok önem kazandığı dönem Jön Türk ihtilalini takip eden dönemdir. Çünkü artık İTC, Osmanlı Devleti'ni yönetmeye aday veya hükümet partisi sıfatıyla Balkanlar'daki komitelerle doğrudan pazarlıklar yapmaya başladı. Bu pazarlıklar neticesinde bu örgütlerin ayrılıkçı programlarından vazgeçmeleri ve yasal örgütler olarak Osmanlı siyasal yaşamına katılmaları hedeflenmekteydi.

Bu pazarlıkların gelişimi ve sonuçlarını ortaya koyabilmek için, Balkanlar'daki siyasal örgütleri tek tek ele almak gerekmektedir. Çünkü her örgütün içinde bulunduğu durum farklı olup pazarlık koşulları ve elde edilen sonuçlar farklı olmuştur. İlk ele alınması gereken örgüt, İç Makedonya Devrimci Örgütü (İMDÖ)'dür. Bu örgüt 19. yüzyılın sonlarından itibaren Makedonya'da silahlı faaliyet gösteren ve temelde Bulgar Eksarhlığı'na mensup halka yönelik çalışan bir komiteydi. Makedonya ve Edirne bölgesinde faaliyet gösteren bu örgüt, Osmanlı topraklarındaki yasa dışı en büyük gücü oluşturmaktaydı. 1903'te gerçekleştirdiği İlinden isyanı Osmanlı hükümeti tarafından bastırılmış olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin "Üç vilayet"te reform yapmak zorunda kalmasında bu örgütün faaliyetlerinin etkisi büyüktür. Fakat örgüt, kuruluşundan itibaren biri Bulgar milliyetçiliği ve öteki sosyalizm ve Balkan federasyonu düşüncesi olmak üzere iki farklı grubu barındırmaktaydı. Yine 19. yüzyılın sonlarına doğru doğrudan Bulgar hükümetinin eliyle kurulan Yüksek Makedonya Komitesi adlı başka bir örgütle Makedonya'da rekabet halindeydi. Zaman içerisinde Bulgar milliyetçisi Yüksek Makedonya Komitesi ile İMDÖ'nün sağcılarının birbirine yaklaşması karşısında İMDÖ'nün solcuları ile aralarındaki görüş ayrılığı derinleşti ve nihayet iki grup koparak birbirine karşı mücadele etmeye başladı. Solcuların lideri Yane Sandanski ve grubu ile sağcılar arasındaki ay-

10 Prens Sabahaddin ve Prens Lütfullah, "Umum Osmanlı Vatandaşlarımıza", *Osmanlı*, no. 81, 1 Nisan 1901, s. 2-5; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, 3. Baskı, Ankara 1983, c. I, böl. 1-2, s. 388-389.

rılık 1905'ten itibaren düşmanlığa ve kanlı çarpışmalara dönüştü.¹¹ Bu çarpışmalarda sağcının arkasında Bulgar hükümeti, Bulgar Ekzarhlığı ve dönemin Bulgar basını yer alırken, Sandanski ve grubu Serez ve Drama bölgesini kontrol altında tutmakla birlikte herhangi bir dış destekten mahrum durumdaydı. 1906'dan itibaren Balkan topraklarında siyasal bir muhalif güç olarak gelişen Jön Türk hareketi bütün gruplara karşı davetkar bir tavır takınmakla birlikte, İMDÖ'nün sağcılarıyla bağlantı kurma çabaları başarısızlıkla sonuçlandı.¹² Buna karşılık Sandanski ve grubu İTC'nin davetlerine sıcak bakarak ihtilal esnasında İTC'nin temsilcileriyle görüşmeler yapmayı kabul etti.¹³ Sandanski ve grubunun İTC'ye karşı olumlu tavır takınması bir yandan Osmanlı içinde bir otonom bölge oluşturma ve Balkan federasyonu düşüncesi nedeniyle gibi gözükse de bu grubun İTC'yi sağcılara ve diğer rakiplerine karşı potansiyel bir müttefik olarak gördüğü gerçeği göz ardı edilemez.¹⁴

Rum tarafına gelince, Eksarhlık taraftarı örgütlerin Makedonya'da faaliyetlerini genişletmesi ve hala Patrikhane'ye tabi olup farklı Slav dilleri konuşan halkı Patrikhane'den ayrılarak Bulgar Eksarhlığına tabi olmaya zorlaması, Atina hükümetinin harekete geçmesine neden oldu. Özellikle 1904'ten itibaren konsolosluk memuru kisvesi altında Selanik ve diğer Balkan şehirlerine gönderilen Yunan subayları bölgede Rum Makedonya Komitesi'ni örgütleyerek zaten iç bölünmeler yaşayan İMDÖ'ye karşı etkili bir mücadele başlattılar.¹⁵ Bu mücadelelerinde hem Osmanlı hükümetinin hem de daha sonra İTC'nin desteğini alarak etki alanları-

11 İMDÖ'nün yaşadığı bu iç gelişmeler için özellikle bkz. Fikret Adanır, *Die Makedonische Frage*; Hristo Silyanov, *Osvoboditelnite Borbi v Makedoniya*, 2 cilt, 2. baskı, Sofya 1983.

12 Hristo Matov, *Hristo Matov za Svoyata Revolyutsionna Deynost. Liçni Belejki*, [Sofya] 1928, s. 53.

13 Mersiya Makdermot, *Za Svoboda i Svirşenstvo. Biografiya na Yane Sandanski*, Sofya 1987, s. 286-291; Pavel Deliradev, *Yane Sandanski*, Sofya 1946, s. 25-26; Ivan Harizanov, "İstoriya na Makedonskoto Dvijenie: Yane Sandanski", Tsenralen Dirjaven İstoriçeski Arhiv (Merkezi Devlet Tarih Arşivi, Sofya, bundan sonra: TsDIA), Fond 1508, Op. 1, a.e. 545, y. 11.

14 Konunun ayrıntılı bir analizi için bkz. M. Hacisalihoglu, *Die Jungtürken*, s. 114-125 (*Jön Türkler*, s. 115-128).

15 F. Adanır, *Die Makedonische Frage*, s. 177 ve devamı; D. Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, 2. Baskı, Selanik 1993, s. 173-204.

nı genişlettiler.¹⁶ İTC'nin Selanik'te ilk örgütlendiği dönemlerde Rum Makedonya Komitesi'yle yakın ilişkilerine rağmen 1907 yılı sonlarından itibaren bu iyi ilişki sona erdi. Çünkü İTC'nin Balkanlarda güçlenmesi Rumlar tarafından bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Ayrıca İTC, Rum Makedonya Komitesi'ni Bulgar örgütlere karşı desteklemekteydi ve 1907'den sonra bu destek sona erdirildi.¹⁷ Yunan hükümeti ve Patrikhane de Jön Türk hareketine Helen menfaatlerine zararlı olacakları endişesiyle sıcak bakmamaktaydı.¹⁸ Rumların Osmanlı topraklarındaki örgütlenmeleri öncelikle Rum Ortodoks Patrikhanesi yoluyla olmakla birlikte, doğrudan Yunan konsoloslukları tarafından kurulmuş ve yönetilen Makedonya Komitesi ve önce Selanik ve daha sonra İstanbul'da örgütlenen Konstantiniyye Örgütü adlı gizli bir örgüt Rumların İTC'ye karşı tavırlarının belirlenmesinde öncü rolü oynamaktaydı.¹⁹ Rumların İTC'ye karşı muhalefeti son derece açık ve doğrudan oldu. Nitekim Jön Türk ihtilali başladıktan sonra İTC'nin yaptığı çağrılar üzerine Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren bütün komiteler silahlı eylemlerini durdururken, eylemlerini sürdüren tek örgüt Rum Makedonya Komitesi olmuştur. İTC ile Rumlar arasındaki gerilim, ihtilalin başarıyla sonuçlanmasına bir gün kala İTC'nin Rum Makedonya Komitesi ve Rum ruhani reislerine ve Atina hükümetine tehditkar memorandumlar göndermesine kadar gitmiştir.²⁰ Rumların İTC'ye karşı muhalif tavrı İTC'nin bütün muhalefeti döneminde devam edecektir.

Makedonya'da etkili bir diğer grup Sırp Makedonya Komitesi'ydi. Bu örgüt de doğrudan Sırp hükümeti ve konsoloslukları aracılığıyla örgütlenmiş ve idare edilmekteydi. 1904'ten sonra Makedonya'nın batı bölgelerinde Sırp örgütü İMDÖ'ye karşı üstünlüğü ele geçirmeye başladı. Sırpların İTC'ye ve Jön Türk ihtilaline karşı tepkileri Sırp hükümetinin talimatlarına bağlıydı. Nite-

16 Dakin, *The Greek Struggle*, s. 210–214.

17 Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, I, 416–417.

18 Panayotopoulos, "Early Relations...", s. 87-95.

19 Ayrıntı için bkz. Athanasios Suliotis Nikolaidis, *Organosis Konstantinopoleos*, Atina 1984.

20 İTC'nin Rum cemaati ve komitesine gönderdiği muhtıra için bkz. Ahmed Niyazi Bey, *Hatırat-ı Niyazi yahud Tarihçe-i İnkılab-ı Kebir-i Osmaniden Bir Sahife*, İstanbul 1326, s. 223-226; Yunan hükümetine gönderilen muhtıra için bkz. TsDIA, Fond 331, Op. 1, a.e. 234, y. 102a-b.

kim ihtilalin başarıyla sonuçlanması üzerine Rumlar gibi Sırp da 10 Temmuz ve sonrasında İTC tarafından organize edilen “Hürriyet” kutlamalarına katıldılar.²¹

Dikkate alınması gereken bir diğer grup Ulahlardı. Ulahların Osmanlı topraklarındaki örgütlenmesi de doğrudan Romanya hükümeti eliyle oluyordu. Fakat Ulahların 1905’ten itibaren ayrı bir kilise kurması ve Patrikhane’ye tabi Ulahları ayırarak Ulah-Romen kimliğine kazandırmaya çalışması neticesinde Rum Makedonya Komitesi ile aralarında kanlı mücadeleler yaşanmaktaydı.²² Rumlara karşı zayıf bir konumda bulunan Ulahlar da Sandanski ve grubu gibi İTC ve Jön Türk ihtilaline karşı olumlu tavır takındı.²³

Selanik’teki şehir nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Yahudilerin de İTC ve Jön Türk ihtilaline karşı tavırları daha ziyade olumluydu. Bu en bariz şekilde, ihtilalin başarıyla bitmesinden sonra İTC’ye yapılan bağışlarda en çok yardımı Selanik, Manastır ve Üsküp’te yaşayan Yahudilerin yapmasından da anlaşılmaktadır.²⁴

Arnavutların Jön Türk hareketi ve 1908 ihtilaline karşı tavırları oldukça karmaşık bir yapı oluşturmaktadır. 1905’ten itibaren Osmanlı idaresine karşı silahlı faaliyetlere başlayan Arnavut Komitesi İTC’yi kendine rakip olarak görmekteydi. Ama öte yandan aynı örgüte mensup olup hem de İTC’yi destekleyen gruplar da mevcuttu. Ayrıca anayasal bir Osmanlı devlet düzenine inanan önemli sayıda Arnavut asıllı aydın ve subay da bulunmaktaydı. Nitekim İTC’nin 1899’da kuruluşunda öncülüğü yapan İbrahim Temo ve 1908 ihtilalinin kahramanı Ahmed Niyazi Bey Arnavut asıllıydı. Bu nedenle Arnavutlarla ilgili şu tespiti yapmak mümkün: hem ihtilali yapanlar arasında hem de muhalifler arasında Arnavutlar vardı. Jön Türk ihtilalinin Arnavut milliyetçilik hareketi açısından önemi oldukça büyük olacaktır. Nitekim Arnavut milliyetçi grupları an-

21 Manol Pandevski, *Makedonskoto Osloboditelno Delo...*, c. IV: *Politiçkite Partii...*, s. 287-288.

22 M. D. Peyfuss, *Die Aromunische Frage. Ihre Entwicklung von den Ursprüngen bis zum Frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Österreich-Ungarns*, Wien, Köln, Graz 1974, s. 95.

23 Ahmed Niyazi Bey, *Hatırat-ı Niyazi*, s. 113-115; *Enver Paşa’nın Anıları*, Yay. H. E. Cengiz, İstanbul 1991, s. 79.

24 Bulgaristan Selanik Tüccar Vekilinin Raporu, no. 668, 19 Temmuz 1908, TsDIA, Fond 334, Op. 1, a.e. 293, y. 32.

cak 1908 sonrası dönemde aralarındaki farklılıkları ortadan kaldırarak birlik oluşturma yolunda önemli yol alacaklardır.²⁵ 1908-1912 arası dönem Arnavut milliyetçiliğinin son derece hızlı gelişip yayıldığı bir dönem olmuştur. Arnavut Komitesi'nin Jön Türk ihtilaline destek vermeyi kabul etmesi ancak ihtilal esnasında Ahmed Niyazi Bey'in onlara İTC'nin yabancı müdahalesini durduracağına dair verdiği sözle mümkün oldu.²⁶ Çünkü o tarihe kadar gerçekleşen yabancı müdahalesi Arnavut topraklarının Sırbistan ve Karadağ'a verilmesiyle sonuçlanmıştı ve II. Abdülhamid hükümeti bu müdahaleleri engelleyememişti.

Jön Türk ihtilalinin başarıyla gerçekleşmesinden sonra Makedonya'daki cemaatler ve örgütler Selanik'te bulunan İTC genel merkezine siyasal taleplerini içeren programlar sundular. Oluşan yeni koşullar nedeniyle görüşmekten vazgeçen ve ayrılıkçı programını koruyacağını ilan eden hiçbir örgüt çıkmadı. Makedonya komitelerinin hepsi yasal siyasal partiler olarak örgütlenerek programlarını hazırladılar. Fakat daha önceki örgütlenmelerinde olduğu gibi meşrutiyet kulüpleri adını alan bu örgütler çoğunlukla doğrudan Balkan devletlerinin müdahaleleriyle teşkilatlandılar. Yalnızca Sandanski ve solcular ile Arnavut örgütleri dış müdahale olmadan kurulmuş örgütlerdi. Bu örgütlerin İTC'den talepleri genellikle her örgütün temsil ettiği cemaatin konumunu iyileştirmek ve yeni ayrıcalıklar elde etmeye yönelikti. Örneğin Ulahlar Patrikhane'nin imtiyazlarının kaldırılmasını talep ederken, Rumlar bu imtiyazların korunması ve daha önce alınmış hakların da geri iade edilmesini istiyordu. Birbirine zıt bu talepler yanında bütün tarafların ortak bir talebi de vardı: adem-i merkezîyet. İTC ile bu örgütler arasında görüş ayrılıkları diğer konularda da oldukça derindi, fakat adem-i merkezîyetçi yönetim talebi İTC ile bu örgütlerin tamamının yollarını ayırmaktaydı. Bu talepleri göz önünde bulundurarak kendi programını hazırlayan İTC önceden de temsil ettiği merkezîyetçi bir taslak ortaya koydu. 1908 Ağustos-Eylül aylarında yürütülen pazarlıklar sonunda İTC ile Balkan

25 P. Bartl, *Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhaengigkeitsbewegung (1878-1912)*, Wiesbaden 1968, s., 162-163; I. G. Senkeviç, "Mladoturetskaya Revolyutsiya 1908 g. i Albanskoe Natsionalnoe Dvijenie", *Sovetskoe Vostokovedenie*, 1 (1958), s. 31-41.

26 Ahmed Niyazi Bey, *Hatırat-ı Niyazi*, s. 163-164; *The Memoirs of Ismail Kemal Bey*, London 1920, s. 365.

komiteleri arasında bir uzlaşmaya varılamadı.²⁷ Ama bütün bu örgütler Ekim-Kasım 1908’te gerçekleştirilen genel seçimlere katılarak çok partili Osmanlı siyasal yaşamına dahil olmayı kabul ettiler.

Genel seçim çalışmaları başladıktan sonra Osmanlı Devleti üç ani gelişmeyle çalkalandı. 5 Ekim 1908’de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek’i ilhak etti, aynı gün Osmanlı Devleti’ne tabi Bulgaristan Prensiği bağımsızlığını ilan etti ve Bulgaristan prensi Ferdinand “Bulgarların Çarı” unvanını aldı. Bir gün sonra, yani 6 Ekim’de Girit adası Yunanistan’la birleştiğini ilan etti. Bu şekilde İTC hükümeti ihtilalden yaklaşık 2,5 aydan az bir süre sonra uluslararası ilişkilerde Balkanlarda ilk büyük darbeyi yemiş oldu. İTC’nin temel savlarından biri, hatta birincisi olan imparatorluğun toprak bütünlüğünü koruma iddiası daha genel seçimler yapılmadan çürümüş oldu. Komşu devletlerin tavırlarının arka planında iki önemli faktör rol oynamıştı: İddialı bir şekilde iktidara gelen İTC’nin özel statüdeki bölgelerde de merkezi kontrolü kurmaya girişeceği korkusu, özel konumlara sahip olup Osmanlı Devleti’ne bağlı olan bu üç bölgeyi de etkiledi. Daha da önemlisi ihtilal nedeniyle oluşan ortamdan Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Yunanistan’ın yararlanmış olmasıydı. İTC hükümeti bu hamlelere karşı protestolarla ve Avusturya-Macaristan ve Yunanistan’a karşı ekonomik boykotlarla karşılık verdi. Bosna-Hersek’in Avusturya tarafından ilhakını Şubat, Bulgaristan’ın bağımsızlığını ise Nisan 1909’da kabul edecek olan İTC hükümeti, Girit’in Osmanlı Devleti’nden ayrılmasını kabul etmedi.²⁸ Nihayetinde bu darbeler dışarıdan gelen darbelerdi. Bu gelişmeler içteki gelişmelerin durması ve olağanüstü bir yönetim tarzına geçiş gibi bir sonuç doğurmadı.

Ekim-Kasım 1908’de yapılan genel seçimler esnasında Rumlar, Bulgarlar, Ulahlar, Sırplar, Arnavutlar ve İTC arasında ciddi rekabetler veya ittifak ilişkileri yaşandı. Örneğin Kosova’da Arnavutlar ile Sırplar Bulgarlara karşı ittifak yaptı.²⁹ Seçimlerde yaşanan tar-

27 Meşrutiyet kulüplerinin kurulması ve İTC ile pazarlıklar için bkz. M. Hacisalihoğlu, *Die Jungtürken*, s. 213-247 (*Jön Türkler*, s. 228-268); a.mlf., “The Young Turk Revolution and the Negotiations for the Solution of the Macedonian Question”; a.mlf., “İttihadçılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri”.

28 Noel Malcolm, *Geschichte Bosniens*, Frankfurt/Main 1996, s. 178-179; *Düstur*, sıra II, cilt I: 1326-1327, Dersaadet 1329, s. 145-158 ve s. 174-186.

29 “Medschliswahlen”, *Die Neue Türkei*, no. 67, 11 Kasım 1908, s. 1.

tışmalara ve gerilimlere rağmen seçimleri protesto ederek seçimlere katılmayı reddeden örgüt olmadı. Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinin seçimlere katılma konusundaki tereddütlerini Bulgar Dışişleri Bakanı General Paprikov Avrupa kamuoyunda oluşmuş hava nedeniyle böyle bir hareketin Bulgarlar açısından doğuracağı olumsuz sonuçlara işaret ederek giderdi.³⁰ İTC ise Makedonya'daki partiler arasında bir denge sağlamaya çalışarak mümkün olduğunca her grubun parlamentoda temsil edilmesine gayret gösterdi. Nitekim hiçbir yerde mebus seçecek çoğunluğa sahip olmayan Ulahların bir milletvekili seçmesine yardım ederken, hiçbir grubun bölgede ezici çoğunluk sağlamasına da izin vermedi. Sonuçta Makedonya diye kabul edilen bölgeden toplam 8 Arnavut, 6 Türk, 6 Rum, 4 Bulgar (2 Meşrutiyet Kulübü, 2 Sandanski grubu), 2 Sırp, 1 Yahudi ve 1 Ulah seçildi.³¹ Arnavutlar ve Türkler Müslüman olarak toplam 14 temsilciyle diğer tüm grupların toplamından daha fazlaydı. Bu da İTC açısından bölgeye yönelik Bulgar, Rum ve Sırp iddialarına karşı Osmanlı egemenliğini dış dünyaya karşı meşrulaştıran bir tablo olarak görülmüş olmalıdır.³²

İhtilalin başlangıcından meclisin Aralık 1908'de açılışına kadar Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarındaki ayrılıkçı hareketleri durdurarak bölgedeki Osmanlı egemenliğini kuvvetlendiren başarılı bir politik süreç yaşadı. Hatta ihtilalden sonra Büyük Güçler'in bölgedeki ajanlarını geri çekmesiyle 1903'ten beri uygulanmakta olan meşhur Mürzsteg Reform Programı'na da son veril-

30 Bulgaristan Dışişleri Bakanı Paprikov'dan Bulgaristan Selanik Tüccar Vekiline, no. 954, 30 Ağustos 1908, TsDIA, Fond 334, Op. 1, a.e. 302, y. 12-13a-b.

31 Seçimler ve Makedonya için seçim sonuçlarının ayrıntılı analizi için bkz. M. Hacısalıhoğlu, *Die Jungtürken*, s. 248-257; a.mlf., *Jön Türkler*, 268-280.

32 Osmanlı'da Müslümanların çoğunluğunun bir meşrutiyet aracı olarak görülmesiyle ilgili olarak bkz. M. Hacısalıhoğlu, "Borders, Maps and Censuses: Politization of Geography and Statistics in the multi-ethnic Ottoman Empire", *Rule and Conflict, Representation and Crisis: Multi-Ethnic Empires since the Nineteenth Century*, Der. J. Leonhard and U. v. Hirschhausen (yayında); İpek K. Yosmaoğlu, "Counting Bodies, Shaping Souls: The 1903 Census and National Identity in Ottoman Macedonia", *International Journal of Middle East Studies*, 38/1 (Şubat 2006), s. 55-77; Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi. İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İstanbul 2008.

miş oldu.³³ Bundan sonraki süreçte bölgedeki farklı cemaatleri veya etnik grupları kontrol altına alarak ayrılıkçı hareketleri bütünüyle sonlandırmak hedefleniyordu. Bunun için başarılması gereken en önemli iş mecliste temsil edilen toplulukların milliyetçi hedeflerinden ve aralarındaki milliyetçi rekabetten vazgeçmesini sağlamaktı. Bu da İTC'nin çoğunluğu oluşturduğu meclis çatısı altında yapılmalıydı. Bununla beraber bölgede varlığını sürdüren silahlı hareketler ve çetelerin tamamen ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılmasından kısa süre sonra nihayet Balkan sorunu mecliste masaya yatırıldı. Makedonya sorununa dahil olan her taraf bu tartışmada temsil imkanı buldu. Fakat İTC ile Makedonyalı örgütler arasındaki pazarlıklarda olduğu gibi Makedonyalı gruplar arasında da bir uzlaşma sağlanamadı. Aksine meclis çatısı altında karşılıklı suçlamalar ve hakarete varan ifadelerle birbirine yönelik saldırılar şeklinde üç günlük bir tartışma yaşandı. Tartışmada yer alan taraflar 1908 ihtilali öncesindeki ittifak ilişkisine benzer bir tavır içindeydiler. Makedonya'da rekabet eden gruplardan mecliste en fazla mebusla temsil edilen taraf Rumlardı. Rum vekiller arasında önemli devlet adamları da yer almaktaydı. Rum mebuslar, Patrikhanenin imtiyazlarının korunmasının bir vatan görevi olduğunu, Bulgarların ayrı bir kilise kurmalarına izin veren Osmanlı devlet adamlarının Panslavizme ve Osmanlılığın bölünmesine hizmet etmiş olduklarını, Patrikhane'den ayrılmak isteyen Ulahların da Romanya tarafından satın alınmış bir avuç insan olduğunu savunarak, Patrikhane'nin iptal edilmiş imtiyazlarının yeni hükümet tarafından iade edilmesi ve Bulgarlar, Ulahlar ve diğer ayrılıkçılara karşı müdafaa edilmesini talep ediyorlardı. Buna karşılık Bulgar mebuslar ve mecliste Ulahları temsil eden tek mebus, Patrikhane'yi suçlayarak Balkanlar'da yaşanan çatışmaların Patrikhane'nin ve Yunan hükümetinin politikaları yüzünden çıktığını, Patrikhane'nin Ortodokslar üzerinde kurduğu boyunduruğun yıkılmasını, anayasada yer alan din ve vicdan hürriyeti maddesine dayanarak Ortodoksların kendi kiliselerini kurmalarına izin verilmesini talep ediyorlardı. Bu tartışmada söz alan bir Sırp mebus daha ziyade Bulgar mebusların suçlamalarına cevap vererek çok açık olmasa da Rum mebuslar-

33 G. Todorovski, *Makedonskoto Praşanye i Reformite vo Makedonija (od diplomatskata istorija na makedonskiot narod)*, Skopje 1989, s. 241-255.

dan yana bir tavır aldı. Karşılıklı suçlamaların egemen olduğu bu tartışmada İTC'ye bağlı mebusların tavrı önem taşımaktadır. Söz alan bazı Ermeni mebuslarla birlikte İTC'li mebuslar Bulgar ve Ulah mebusları lehinde, Rum mebusların ise aleyhinde tavır sergilediler. İTC'nin bu tavrının temelinde dengeyi sağlama arzusu yer almaktaydı. Çünkü Rum mebuslar Bulgarlar, Ulahlar veya Sırlara göre çok daha fazla Osmanlı Devleti'nin içinden gelmekteydi ve güçlü bir konumdaydılar. Fakat İTC'nin tavrında asıl belirleyici olan taraflardan birinin, yani Rum tarafının, *ancient regime* olarak görülen millet sisteminin korunması ve geliştirilmesini istemesi ve diğer tarafın taleplerini millet sisteminin aleyhine anayasal bir temele dayandırarak dile getirmesiydi. Bu anlamda Bulgar ve Ulah mebuslar Patrikhane'ye karşı çıkarken aynı zamanda eski rejime de karşı çıkıyorlardı. Bu da bu grupları İTC'ye yakınlaştıran temel faktördü. Aslında meclisteki tartışmanın temelinde Balkanlar'da eşkıyalık hareketlerinin devam etmesi hakkında bir soru önergesi yatıyordu. Fakat tartışmalarda sorunun düğüm noktasını kilise ve okullar sorunu teşkil etti. Mecliste üç gün süren tartışmaların sonunda bir komisyon marifetiyle Balkanlar'daki bu sürtüşmeye son verecek bir çözüm yolu bulmasına karar verildi.³⁴ Meclisin bu sorunu tamamıyla Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak görmesi ve kendisini de soruna çözüm üretmeğe yetkili görmesi doğal bir refleksti. Fakat bu tavır Makedonya Sorununun gerçekleriyle örtüşmemekteydi. Çünkü daha 1902-1903 yılında Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın direktiflerine göre reform yapılan bölgenin hükümet değişimiyle tamamen bir iç sorun gibi ele alınmasını meşrulaştıracak konuma gelinmemişti. Zaten sözü edilen bağımsızlık ilanı ve ilhaklar bunu teyit etmekteydi. Fakat İTC'nin ihtilalden sonra kendi vilayetlerdeki sorunları gidip Çarlık hükümeti veya Habsburg imparatoruyla tartışması da gerçekçi olmazdı. Bu ayrıca İTC'nin temel savlarına da ters düşerdi. İTC 'Osmanlı toprakları Osmanlılarındır' savıyla dış müdahaleleri reddediyordu.³⁵

Fakat İTC'nin içteki konumu da hassasiyetini sürdürüyordu. Bir yandan eski devlet adamlarıyla bir uzlaşma sağlamaya çalışarak padişahı tahttan indirmeyen İTC, öte yandan kurulan hükümet-

34 Makedonya Sorununun mecliste tartışılmasıyla ilgili bkz. M. Hacısalıhoğlu, *Die Jungtürken*, s. 257-268 (*Jön Türkler*, s. 280-292).

35 Örnek olarak bkz. İTC'nin ihtilal öncesinde yabancı konsolosluklara verdiği muhtıra, Ahmed Niyazi Bey, *Hatırat-ı Niyazi*, s. 53-55.

leri Selanik'teki genel merkezin güdümüne almak istiyordu. İTC'ye karşı muhalefet hem imparatorluğun genelinde hem de Balkanlar'daki cemaatler arasında kuvvetlendi. 31 Mart Vakası diye adlandırılan isyan temelde İTC'ye karşı silahlı bir muhalefetti. Bir çeşit karşı devrim hareketi olarak görülebilecek bu hareketle İTC iktidardan uzaklaştırıldı.³⁶ Makedonya'daki gruplar arasında Arnavutların önemli bir kısmı ve özellikle Rumların İTC aleyhtarlarına sempati duydukları ve İTC'nin iktidardan uzaklaştırılmasına sevindikleri anlaşılmaktadır. Yani İTC'ye karşı muhalefetin önemli bir kısmı Balkanlar'dan geliyordu, öte yandan İTC gücünü de yine Balkanlar'dan alıyordu. Nihayet Selanik'ten gelen ve Hıristiyan gönüllüleri de içeren Hareket Ordusu İstanbul'a girerek İTC'ye karşı isyanı bastırdı ve padişah tahttan indirildi.³⁷

Bu darbeler İTC'nin bir siyasal hareket olarak gelişiminde ve daha sonra uygulayacağı hükümet politikalarında önemli bir rol oynadı. 31 Mart Vakası, İTC'nin takip ettiği pazarlıklar yoluyla uzlaşma çabalarının sona ermesi ve yasal önlemlere başvurulmasına girişilen ikinci aşamaya geçilmesini beraberinde getirdi.

İkinci Aşama: Makedonya Sorununu Kanun Gücüyle Çözme Denemesi (1909)

Karşı devrim girişiminin bastırılmasından sonra İTC, 31 Mart Vakası'na benzer yeni bir olayla karşı karşıya gelmemek için yasal önlemler almaya başladı. Fakat İTC'nin bu yeni tavrında Balkanlar'da sürdürülen çetecilik hareketleri ve ulusal mücadelelerin de büyük etkisi vardı. İTC mensupları ve genel olarak Osmanlı devlet adamları, Rumeli'de silahlı hareketlerin sürdürülmesini Makedonya Sorununu "kardeşlik" yoluyla çözme girişiminin başarısız olduğuna kanıt olarak görüyor ve hükümetten daha sert önlemler almasını istiyorlardı. Yani İTC hükümetinin Rumeli'ye yönelik alacağı sert tedbirler yalnızca cemiyetin görüşleri değildi. Müslüman Osmanlı kamuoyunun genelinin görüşleri bu doğrultuydu. Osmanlı kamuoyunda egemen görüş şöyleydi: Anayasanın getirdiği onca hakka rağmen, Bulgarlar, Rumlar vs. milliyetçilikten ve "eşkıyalık" hareketlerinden vazgeçemediler. Bundan sonra devlet yasa dışı hareketleri bastırmak için tüm gücünü kullanmalıdır.

36 Ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, Ankara 1970.

37 M. Hacisalihoglu, *Die Jungtürken*, s. 268-275 (*Jön Türkler*, s. 292-301).

Meclis tarafından yoğun bir şekilde yapılan yasama faaliyetleri sonunda her türlü ayrılıkçı milliyetçi hareket ve yasa dışı silahlı hareket yasaklandı ve bunların önlenmesi için de sert önlemler öngörüldü. 29 Temmuz 1909 tarihinde çıkarılan basın-yayın kanunu ile İmparatorluk'ta tanınan dinlere, mezheplere ve halk gruplarına yönelik her türlü saldırı ve hakaret için para ve hapis cezası öngörülüyordu.³⁸ Bu şekilde basın üzerinden yürütülen milliyetçi mücadele yasaklanmış oldu. 7 Ağustos 1909'da gayrimüslimlerin bedel ödeyerek askerlikten muafiyeti kaldırıldı ve Osmanlı Devleti'nde fiilen zorunlu askerlik sistemine geçildi.³⁹ Gayrimüslimleri askere alma kararıyla Rumeli'deki gayrimüslim topluluklar üzerindeki devlet kontrolü artırılmış olacaktı. Bir diğer önemli kanun 16 Ağustos 1909'da çıkarıldı. Bu kanunla Jön Türk ihtilalinden sonra kurulmuş ve milliyet temeline dayanan bütün siyasi örgütler yasaklanıyordu. Cemiyetler Kanunu'nun 4. maddesinde "Milliyet ve kavmiyet esasları üzerine siyasi cemiyetler teşkili memnudur" deniyordu.⁴⁰ Mevcut meşrutiyet kulüplerinin yeni kanuna göre yeniden teşkilatlanarak, yani milliyete dayalı isimlerini ve programlarını değiştirerek, en geç iki ay içinde ilgili makamlara kaydolmaları gerekiyordu. Bu kanuni düzenlemeler 21 Ağustos'ta yapılan anayasa değişiklikleriyle de pekiştirildi.

Bulgar, Sırp, Rum gibi "milliyet ve kavmiyet" temeline dayanan meşrutiyet kulüplerinin yasaklanması İTC'nin Rumeli'ye yönelik politikalarındaki bu yeni eğilimi en açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kanun İTC'nin Makedonya Sorunu ile ilgili anlayış değişikliği yaşadığını da göstermektedir. Toleranstan baskıya doğru yaşanan bu değişimde, söz konusu meşrutiyet kulüplerinin İTC'nin egemen kılmak istediği "Osmanlı birliği" düsturuna uyum sağlamaması ve ihtilal öncesinde silahlı komiteler halinde açıkça yürüttükleri ayrılıkçı faaliyetlere, ihtilal sonrası dönemde örtük olarak devam etmeleri önemli rol oynadı. Nitekim Rumeli'de faaliyet gösteren bu siyasi örgütler genellikle doğrudan Balkan devletleri tarafından yönlendirilmekte ve finanse edilmekteydi. Bu devletlerin her birinin Rumeli topraklarıyla ilgili ihtirasları İTC tarafından çok yakından bilinmekteydi. Rumeli'deki meşrutie-

38 *Düstur*, sıra II, cilt I: 1326-1327, Dersaadet 1329, s. 395-406.

39 M. Hacısalihoglu, "Osmanlı İmparatorluğunda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş: Ordu Millet Düşüncesi", *Toplumsal Tarih*, sy. 164 (Ağustos 2007), s. 58-64.

40 *Düstur*, sıra II, cilt I: 1326-1327, Dersaadet 1329, s. 604-608.

yet kulüplerinin kanuna tepkisi sert oldu. En sert tepki Bulgar Meşrutiyet Kulüplerinden geldi. Bu örgüt 1909 Kasım ortasında kendini feshetti.⁴¹ Zaten bu örgütün muhafazakâr kanadı yasal parti olarak faaliyet yapmanın Makedonya'nın Bulgaristan'la birleşmesi yolunda istenen katkıyı sağlamayacağını düşünüyordu ve bu kanunu fırsat bilerek böyle bir karar aldı.⁴² İTC'ye en yakın Sandanski ve Federatif Halk Partisi'nin yayın organı bile bu kanunu "Kahrolsun muhafazakar parlamento!" başlığı altında "halk egemenliğine karşı yapılmış bir suikast" olarak değerlendirdi.⁴³ Bulgar basınında bu kanun Osmanlı'daki siyasal partilerin yasaklanması olarak yorumlandı.⁴⁴

Osmanlı hükümetinin önlemleri, milliyet temeline dayalı siyasal partilerin yasaklanmasıyla sınırlı kalmayacaktır. 27 Eylül ve 4 Ekim 1909'da çıkarılan eşkıyalık ve çetelere karşı kanunlarla Rumeli'de devam eden illegal silahlı hareketlere yönelik çok sert önlemler öngörüldü.⁴⁵ Kanunlara göre köylerde halk çetelere karşı devletle birlikte mücadele etmek zorundaydı. Bir köyde eşkıyalık hareketi görüldüğü takdirde ilgili köyün halkı "yardım ve yataklık" yapmakla suçlanarak, hapis, sürgün veya ölüm cezalarına çarptırılabilirdi. Çete üyeleri üç asker ve iki sivil hakimden oluşan askeri mahkemelerde yargılanacaktı. Ayrıca ileride belirlenecek bir süre zarfında halk tüm yasadışı silahlarını teslim etmek zorundaydı. Bu kanun daha sonra 1910'da Arnavutluk ve Makedonya'da sert bir şekilde uygulanan silah toplama hareketinin temelini oluşturdu. Çetelerle ilgili bu kanunla İTC hükümeti her ne pahasına olursa olsun Rumeli'de ayrılıkçı hareketleri bastırıp yok etmek kararlılığında olduğunu ortaya koydu.

Yaklaşık altı aylık bir süre zarfında Meclis-i Mebusan'ın çıkardığı bu tür kanunların etkisi 1910 yılı başlarına kadar devam edecektir. Çetelerle ilgili kanunlarda silah toplama noktasında öngörül-

41 "Razturyane na bilgarskite klubove v Makedoniya", *Den*, no. 2029, 21 Kasım 1909, s. 3.

42 Leo Troçki'nin İMDÖ'nun sağcılarının lideri Hristo Matov'la ropörtajı, Leo Trotzki, *Die Balkankriege 1912-13*, çev. H. Georgi, H. Schubaerth, Essen 1995, s. 260-261.

43 "Dolu konservativniyat parlament!", *Narodna volya*, no. 33, 1 Ağustos 1909, s. 1.

44 "Zakonit za sdrujavaniyata i kom. Edinstvo i Napredık", *Den*, no. 1998, 20 Ekim 1909, s. 1.

45 *Düstur*, sıra II, cilt I: 1326-1327, Dersaadet 1329, s. 757-765, 767-773.

düğü gibi, Osmanlı hükümeti ayrılıkçı hareketleri bastırmak için gerekirse silaha başvuracağını da ilan etmiş oldu. Bu kanunların Rumeli’de yarattığı etkiye gelince, belli bir süre için bir tedirginlik yaratmış olmakla birlikte, silahlı hareketlerin azalmasına katkıda bulunmadı. Aksine Balkan devletleri Avrupa devletleri nezdinde kuvvetli bir propaganda faaliyeti başlattı. Nitekim Bulgar dışişleri bakanı elçilikler vasıtasıyla Büyük Güçlere Makedonya’daki Bulgarların durumunun ihtilalden öncekinden daha iyi olmadığını, şimdi buna bir de hükümetin aşırı şovenizminin eklendiğini, Osmanlı hükümetinin halkı zorla Osmanlılaştırmaya çalıştığını ve isteklerini hem Makedonya’daki halka ve hem de komşu devletlere kabul ettirmek için orduyu güçlendirdiğini bildirdi.⁴⁶

Kanuni önlemlerden beklenen etkiyi sağlayabilmek için İTC hükümeti 1910 yılı başlarında Bulgaristan’la doğrudan görüşmelerde bulundu ve bir uzlaşma yolu bulmaya çalıştı. Bu görüşmelerde Osmanlı hükümeti ile Bulgaristan arasında bir uzlaşma sağlamak, bu şekilde Makedonya’daki ayrılıkçı hareketleri sonlandırmak hedefleniyordu. Fakat Selanik konsolosu Atanas Şopov tarafından da desteklenen bu uzlaşma girişimleri Bulgaristan tarafından kesinlikle reddedildi.⁴⁷ Çünkü Bulgaristan’da gerek iktidar gerekse muhalefette bulunan siyasetçiler genellikle Osmanlı Devleti’ne karşı yapılacak bir savaşla Makedonya Sorununun Bulgaristan lehine çözüleceğine inanmaktaydı.

Makedonya ile ilgili en önemli kanuni düzenlemelerden biri de 3 Temmuz 1910 yılında çıkarılan Rumeli’de tartışmalı kiliseler ve okullarla ilgili kanundur. Bu kanunla Bulgarlar ve Rumlar arasında en büyük çatışma nedeni olan ve Makedonya Sorununun temelini oluşturan kiliseler ve okullar konusu düzenleniyordu. Kanuna göre bir köyde veya şehirde kilise ve okul, nüfusun üçte ikisini oluşturan tarafa devredilecek, bu şekilde kilisesiz kalan taraf da devlet yardımıyla kendi kilisesini yapacaktı.⁴⁸ Türk tarih yazımında bu kanunun çıkarılmasına Balkan Rumları ile Bulgarlar arasındaki ihtilafı çözümlenerek Osmanlı Devleti’ne karşı birleşmelerine yol açtığı gerekçesiyle büyük önem atfedilir. Gerçekten de ka-

46 Bulgar Dışişleri Bakanı Paprikov’un Büyük Güçlerdeki Temsilciliklere ve İstanbul Elçiliğine gönderdiği yazı, no. 1125, 11 Kasım 1909, TsDI-A, Fond 176, Op. 2, a.e. 392, y. 8-11.

47 Atanas Şopov, *Dnevnik, diplomatiçeski raporti i pisma*, Sofia 1995, s. 157-163.

48 *Düstur*, sıra II, cilt II: 1327-1328, Dersaadet 1330, s. 431-433.

nun Bulgarların ve Rumların beklentilerini karşılamaktan uzaktı. Bununla birlikte iki taraf arasındaki kilise ve okul meselesini bir kurala bağlıyordu ve bu da aralarındaki rekabeti tamamen durdurmasa bile azaltacak bir etki yapmalıydı. İTC hükümetinin istediği de buydu. Bu iki taraf arasındaki çatışmaların durdurulması Rumeli'deki çeteciliğe karşı bir önlem olarak görülüyordu. Fakat kanun çıktıktan sonra bölgedeki önlemlerini gittikçe sertleştiren İTC'nin bu örgütlerin birinci hedefi haline geldiği ve bölgeyi bütünüyle merkezi kontrol altına almak isteyen Osmanlı hükümetine karşı Bulgarlarla Rumlar arasında bir yakınlaşmanın başladığı görülmektedir. Tabii ki bunda Bulgar ve Yunan hükümetlerinin görüşmeleri de etkili oldu.

Üçüncü Aşama: Silah Zoruyla Rumeli'de Düzeni Sağlama Politikası (1910)

Rum tarafıyla ilişkileri baştan beri iyi olmayan İTC, Bulgaristan'la uzlaşma girişimlerinde de başarısız oldu. Eski İMDÖ'nün sağcı kanadı ve Bulgaristan'la yaşanan bütün bu gerilimler karşısında İTC ile Sandanski grubunun ilişkileri nispeten iyiydi. Fakat Sandanski'nin yakın arkadaşlarından olan ve Ustrumça (Strumitsa) bölgesinde bulunan Hristo Çernopeeov sürpriz bir şekilde 1910 yılı baharında Bulgaristan'a kaçtı. Burada eski İMDÖ'nün sağcılarından bir kaçı ile bir araya gelerek Milliyetçi Bulgar Makedonya-Edirne İhtilal Örgütü adlı bir örgüt kurdu. Bütünüyle Bulgar milliyetçiliği prensibine göre programını hazırlayan bu örgütün amacı Rumeli topraklarını ileride Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında çıkacak bir savaşa hazırlamaktı. Yani Rumeli'nin Bulgaristan tarafından fethedilmesi için gerekli faaliyetlerde bulunacaktı. 1911 yılında bir diğer ihtilalci Todor Aleksandrov ile de birleşen örgüt yeni İMDÖ olarak örgütlendi. Bu örgütün Makedonya'daki faaliyetleri günümüzdeki terör hareketlerini andırır şekildedir. Daha önce dağlarda gerilla şeklinde mücadele eden İMDÖ'nün taktiğinden farklı olarak bu yeni örgüt şehirlerde bombalı eylemler düzenlemeye başladı. Özellikle 1911 yılında insanların toplu olarak bulunduğu cuma namazı zamanları veya pazar kurulan günlerde kalabalık yerlere bomba yüklü eşekler bırakarak eylemler düzenlemeye başladı.

Bir yandan eski İMRO yeniden canlandırılırken öte yandan 1910 baharında Kosova'da Arnavut isyanları başladı. Arnavut milliyetçilerinin kışkırtmalarıyla İTC'ye karşı başlayan isyanlar bölgede

yayılmaya başladı. Arnavut milliyetçiliğinin 1908 ihtilalini takip eden yıllarda büyük bir sıçrama yaptığı bilinmektedir. 1909 yılında Arnavut örgütler bir araya gelerek Arnavut milliyetçilerinin baskın olduğu Elbasan’da bir kongre düzenlemek istediler. İTC bu kongrenin Debre’de yapılmasına karar verdi ve kongreden çıkacak kararlar üzerinde etkili olmaya çalıştı. 5 Ağustos 1909’da yapılan kongrede İTC’nin girişimlerine rağmen Arnavutçanın okullarda öğretim dili olarak kullanılmasının talep edilmesi kararı çıktı. Aynı yıl Eylül ayında Elbasan’da Arnavut milliyetçi taleplerinin dile getirildiği başka bir kongre yapıldı. II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi ve yeni vergilerin konması Müslüman Arnavutlar arasında huzursuzluklara yol açtı. Özellikle 1910 başlarında Kosova valisinin şehre giriş vergisi koymaya kalkışması bahane edilerek milliyetçilerin halkı kışkırtmaları sonucunda Kosova’da bir Arnavut isyanı patlak verdi.⁴⁹ Bu dönemde Drama mutasarrıfı olan Tahsin Uzer’e göre Kosova’da Arnavut isyanlarının başlamasıyla Balkan Savaşlarına neden olan ihtilaller süreci başlamış oldu.⁵⁰

Kosova’daki isyan ve Makedonya’daki silahlı hareketler üzerine İTC hükümeti Rumeli politikasının üçüncü aşamasına, yani silah zoru kullanma aşamasına geçti. Arnavutlar arasında çok zorlu bir silah toplama hareketi başlatıldı. Silah toplama girişimi Makedonya’da da uygulandı. Arnavutların ve Bulgar milliyetçilerinin direnciyle karşılaşan ordu kaba kuvvet kullanarak, döverek, hapse atarak vb. yollarla halkın silahlarını toplamaya devam etti. Çok sayıda insan Bulgaristan’a kaçtı. Osmanlı hükümetinin “Makedonya’da bir Türk düzeni ve barışı” sağlamak istediğini düşünen Bulgar ihtilalcileri hükümetin bu önlemine karşı şiddetle direndi.⁵¹ Bu da hükümetin sert tedbirlere başvurmasını beraberinde getirdi. Aslında bu silah toplama eylemi İTC’nin Rumeli’deki ayrılıkçı hareketlere karşı verdiği silahlı bir savaştı. En geç bu tarihte bu örgütler ve İTC arasında tüm iplerin koptuğunu söylemek mümkün. Bu nedenle Balkan ittifakını hazırlayan temel faktörün

49 M. Hacısalıhoğlu, *Die Jungtürken*, s. 298-300 (*Jön Türkler*, s. 327-328); I. G. Senkeviç, *Osvoboditelnoe Dvijenie Albanskogo Naroda v 1905-1912 gg*, Moskova 1959, s. 374 ve devamı.

50 Tahsin Uzer, *Makedonya’da Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 234-235.

51 Toma Karayovov’un Bulgar hükümetine raporu, 17 Temmuz 1910, TsDIA, Fond 1079, Op. 2, a.e. 130, y. 1-9.

kilise ve okullar kanunu olduğunu söylemek yeterli olmaz. İTC'nin Rumeli'yi kontrol altına alma politikalarının tamamı Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı ittifakını destekleyen faktörler olmuştur.

İTC'nin bu önlemlerine karşı Rum mebuslar toplu olarak Osmanlı hükümetine 25 Ağustos 1910'da bir şikayet dilekçesi verdiler. Aynı yılın sonuna doğru benzer içerikte bir başka dilekçe Patrik tarafından hükümete sunuldu.⁵² Daha önce Mayıs 1910'da benzer bir dilekçeyle Bulgar mebuslar Sadrazama hükümet politikalarından duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmişti.⁵³

Aslında bütün bu gelişmeler İTC'nin Rumeli'yi kontrol altına alma siyaseti anlamında başarısız bir tablo çizmemiştir. Selanik Bulgar konsolosunun raporundan Bulgarların Makedonya'da şimdiye kadar elde ettiklerinin dörtte birini kaybettiğini yazması da bu politikaların başarısını onaylamaktadır. Kaldı ki bu başarılar gerçekçi bir temele dayanmamaktaydı. Çünkü Makedonya Sorunu yalnızca bölgedeki halkı bastırarak, komiteleri yok ederek çözülebilecek bir sorun değildi. Asıl sorun Balkan ülkelerinin bu bölgeye yönelik genişleme politikalarıydı. Bölgeyi sıkı bir merkezi kontrol altına almak, Balkan devletlerinin Makedonya'yı ele geçirme düşüncelerini ortadan kaldırmak anlamına gelecekti. Bunun Balkan devletlerinin silahlı bir hareketine neden olacağı ve bu elde edilen başarının sürekli olamayacağı göz önünde bulundurulması gereken bir faktördü.

Dördüncü Aşama: İTC'ye Karşı Muhalefetin Yükselişi ve İTC'nin İktidardan Düşürülmesi (1911-Temmuz 1912)

1911 yılına gelindiğinde İTC, Rumeli'de uyguladığı baskı politikalarından elde ettiği nispi başarılarla rağmen iki ciddi muhalefetle karşı karşıyaydı. Bunlardan birincisi Balkan devletleri ve Rumeli'deki dini ve siyasal örgütler idi: Özellikle Rum Ortodoks Patrikhanesi, Bulgar Ekzarhlığı, yeni kurulan Bulgar milliyetçisi komiteler, Rum ve Arnavut milliyetçileri, merkezileştirme politikalarından rahatsızlık duyan Arnavut aşiretler. Osmanlı hükümetine karşı büyüyen bu muhalefete Büyük Güçler de kayıtsız değildi. Özellikle Rusya bu Osmanlı karşıtı muhalefeti destekliyordu. İkinci önemli muhalefet İTC'ye karşı imparatorluğun içinde ve İstan-

52 A. Suliotis Nikolaidis, *Organosis Konstantinopoleos*, s. 112-120.

53 TsDIA, Fond 176, Op. 2, a.e. 735, y. 2-12.

bul'da oluşan muhalefetti. İTC'nin politikalarına karşı mecliste başlayan muhalefet basın-yayın organlarında da yayınlaya başlamıştı. Özellikle Haziran 1910'da İTC'ya karşı muhalefetiyle tanınan *Sadâ-i Millet* gazetesinin yayıncısı Ahmed Samim'in bir suikastla öldürülmesi İTC'ye yönelik 'despot yönetim' düşüncelerini daha da kuvvetlendirdi. Çünkü bu suikasttan İTC sorumlu tutulmuştu. 1911 yılında muhalefet birleşecek, gittikçe güçlenecek ve 21 Kasım 1911 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkası adıyla büyük bir muhalefet partisi kuracaktır.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulmasından önceki süreçte İTC hükümetini deyim yerindeyse köşeye sıkıştıran ve çoğunlukla Rumeli'de gerçekleşen çok önemli gelişmeler yaşandı: Arnavut isyanları, Makedonya'da silahlı eylemler ve son olarak da İtalya'nın Trablusgarb'a saldırısı. Bu gelişmeler İTC'nin baskı politikasını gözden geçirmesine ve yeniden uzlaşma arayışlarına girişmesine yol açtı. İlk olarak Arnavut isyanlarını ele almak gerekirse, 1910 Arnavut isyanlarını sert bir şekilde bastıran Şevket Turgut Paşa bu sefer 1911 başında Kuzey Arnavutluk'ta Katolik Arnavutlar arasında başlayan bir isyanı bastırdı. İsyancıların Karadağ'a kaçması üzerine Karadağ ile Osmanlı Devleti arasında bir kriz başladı. Osmanlı hükümetinin isyancılarla ilgili bazı ödünler vermesiyle kriz çözülerek Arnavutlar topraklarına geri döndü.⁵⁴ İTC hükümeti Arnavutları sakinleştirmek için girişimlerde bulundu. Öncelikle Sultan V. Mehmed Reşad Arnavut şehirlerini ziyarete gitti. Haziran 1911'de isyanlara katılan Arnavutlar için bir genel af ilan etti. Zarar gören Arnavutların zararlarının karşılanması için bütçeden para ayrıldı.⁵⁵ Bu önlemler geçici bir sakinleşme sağladıysa da sonraki gelişmeler Arnavutları yeniden isyana kıskırtacaktır.

Makedonya'da ise yeni Bulgar komitesinin eylemleri 1911'de bölgeyi etkisi altına aldı. Özellikle şehirlerde yapılan eylemler büyük ses getiriyordu. Bu eylemlerle Batı kamuoyuna Bulgarların Osmanlı yönetiminde baskı altında olduğu ve feda edildiği izlenimi verilmeye çalışılıyordu. Örneğin bombalı eylemlerden biri, 21 Kasım 1911'de İştîp şehrinde pazarın kurulduğu ve camiin dolu olduğu bir saatte camiin önüne konulan bir çuval bomba patlatıldı. Patlama sonucu çok sayıda Müslümanın ölmesi ve yaralanması üzerine pazarda bulunan Müslümanlar patlamadan Bulgarları

54 Peter Bartl, *Die albanischen Muslime*, s. 173–178.

55 *Düstur*, sıra II, cilt III: 1328–1329, Dersaadet 1331, s. 625–626, 731–732.

sorumlu tutarak yakalayabildikleri Bulgarları dövdüler veya öldürdüler. Bunun sonucunda 17 Bulgar öldürülürken yüzlercesi de yaralandı.⁵⁶ Koçani ve Doyran gibi diğer şehirlerde de pazarın en kalabalık olduğu saatlerde bomba yüklü eşekler pazara sokularak patlatılıyordu.⁵⁷ Bu eylemlerle bölgenin savaşa hazırlanması ve savaşın hızlandırılması hedefleniyordu. Avrupa kamuoyunda “Makedonya’da kan gövdeyi götürüyor, Osmanlı hükümeti bölgeyi yönetecek ehliyetinde değil, Müslümanlar Hıristiyanları katlediyor” şeklinde bir propagandayla çıkacak savaş meşrulaştırılmış oluyordu.

Bu gelişmelere paralel olarak 1908 öncesinde Makedonya’da birbirine düşman olan taraflar arasında uzlaşma ve ittifak girişimleri de hız kazandı. Rum ve Bulgar mebuslar arasında uzlaşma ve ittifak girişimleri Ocak 1911’de başladı. Haziran 1911’de meşhur Rum mebus Yorgi Boşo Efendi (Georgios Busios) Serez’de Rumları ve Bulgarları ortak siyasi örgütler kurmaya davet etti.⁵⁸ Fakat Rumlarla Bulgarlar arasındaki uzlaşma ve ittifak yolunda atılmış en önemli adım, Mayıs 1911’de Rum Patriği ile Bulgar Eksarhının Osmanlı hükümetine askerlik ve eğitim hakkında ortaklaşa sundukları takrirdir. Bu takrirden millet sistemine göre cemaatlere sağlanan okul ve eğitim haklarının tanınması ve genişletilmesi, askerlik alanında ise Ortodoksların durumunun iyileştirilmesini öngören talepler sıralanmıştı.⁵⁹ İktidar gücü iyice zayıflayan İTC hükümeti Kasım 1911’de Patrikhane ve Eksarhane taleplerinin çoğunu kabul etti.⁶⁰ 1912 yılına gelindiğinde artık Makedonya’da Rum-Bulgar ittifakı tamamlanmıştı.

İTC aleyhtarı gelişmelere ve oluşturulan Rum-Bulgar ittifakına rağmen Rumeli’deki bütün kesimlerde İTC aleyhtarlığının ege-

56 Üsküp Bulgar Konsolosundan İstanbul’daki Bulgar Elçisine rapor, no. 1067, 25 Kasım 1911, *İstoriya na Bulgarite 1878–1944 v Dokumenti*, c. I: 1878–1912, kısım 2, Hazırlayan V. Georgiev, S. Trifonov, Sofya 1996, s. 548–550.

57 Mersiya Makdermot, *Za Svoboda i Svirşenstvo*, s. 377.

58 Bulgaristan Serez Konsolosunun Dışişleri Bakanına Raporu, no. 218, 16 Haziran 1911, TsDIA, Fond 176, Op. 2, a.e. 707, y. 40-41.

59 A. Suliotis-Nikolaidis, *Organosis Konstantinopoleos*, s. 165-169; Vladimir Burilkov, *V Makedoniya i Ordrinsko (1908-1912), Mladoturskata Revolyutsiya Vidyana ot Spetsialniya Korespondent na “Dnevnik”*, Yay. I. Burilkova, Ts. Bilyarski, Sofya 1998, s. 318.

60 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, cilt IV: İkinci Meşrutiyet Yahud Bocalama ve Duraklama Seneleri*, İstanbul 1977, s. 1473-1475.

men olduğunu söylemek doğru olmaz. Önceden de belirtildiği üzere Yane Sandanski İTC ile ittifakını devam ettirdi. Bombalı suikastların yaygınlaşması üzerine Sandanski İTC'ye bölgesinde bu tür eylemlere izin vermeyeceğine dair güvence verdi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Sandanski'nin bulunduğu bölgede silah toplama hareketine girişmedi.⁶¹ Ayrıca eskiden Bulgar Eksarhlığıyla yakın ilişki içinde olan mebus Panço Dorev, Makedonya'daki Bulgar örgütlerinin uyguladığı teröre açıkça karşı çıktı. 8/21 Şubat 1912'de ilk sayısını çıkardığı *Svetlina* adlı gazetede yazdığı bir yazıda Bulgarlara hitap eden Dorev "Yeter Artık!" başlığı altında şunları yazıyordu: "Bulgarlar Makedonya'da uyguladıkları akılsız cinayetler ve suikastlarla yalnızca Türklerin değil tüm dünyanın sempatisini kaybetmiştir. Mavi gök kubbe altında yaşama hakkına sahip olması için bir halkın yalnızca yıkabileceğini değil, yaratabileceğini de göstermesi gerekir!" Dorev, Bulgarları barışın, ilerlemenin ve kültürün bir parçası olduklarını göstermeye davet ederek Osmanlı hükümetiyle uzlaşılması gerektiğini vurguluyordu.⁶² Ayrıca Bulgar Eksarhlığı ve hatta Bulgaristan'ın Selanik konsolosu Atanas Şopov da bu savaş politikasından memnun değildi. Şopov Bulgaristan Başbakanı Geşov'a Kasım 1911'de özellikle şehirli Bulgarların bu tür eylemlere karşı olduğunu ve bu eylemlerin kışkırttığı hükümet politikalarından Bulgarların zarar gördüğünü yazıyordu. Eğer kısa süre içinde bir savaş başlayacaksa bu tür eylemlerin bir anlamı olabileceğini, ancak bu olmayacaksa uzun vadede bunların Bulgar halkına zarar vereceğini yazıyordu.⁶³

1911 sonbaharında İTC açısından önemli gelişmeler yaşandı. 29 Eylül 1911'de İtalya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ederek Trablusgarb'a saldırdı. 1910 başından beri hükümette bulunan İbrahim Hakkı Paşa artan muhalefet ve imparatorluğun içinde bulunduğu kriz nedeniyle 30 Eylül 1911'de istifa etti ve yeni kabineyi Said Paşa kurdu. İtalya ile savaş devam ederken muhalefet, İTC'yi Trablusgarb'ı savaşmadan İtalya'ya vermekle suçlamaya başladı. Bunun üzerine "Hürriyet Kahramanı" olarak meşhur olan Enver Bey ve Mustafa Kemal'in de dahil olduğu bir grup su-

61 M. Makdermot, *Za Svoboda i Svirşenstvo*, s. 378-379.

62 Panço Dorev, *Vınşna Politika i Priçini na Naşite Katastrofi*, Sofya 1924, s. 21-22.

63 Atanas Şopov'dan Bulgaristan Başbakanı Geşov'a, no. 792, 2 Kasım 1911, *İstoriya na Bulgarite 1878-1944 v Dokumenti*, s. 546-548.

bay İtalya'ya karşı bir direniş hareketi organize etmek için Trab-lusgarp'a gitti. İTC'nin köşeye sıkıştığı bu dönemde Osmanlı'daki muhalif partiler birleşerek 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası adıyla ortak bir muhalif parti kurdular. Bu partinin kurulmasında Mutedil Hürriyetperveran Fırkası ve Ahali Fırkası öncülük etti ve Rum, Bulgar, Arnavut, Arap ve Ermeni örgütler yanında sosyalistler, o günkü durumdan memnun olmayan eski İTC mensupları gibi çok farklı kesimler bu partiye destek vermeye başladı.⁶⁴ Fakat şunu özellikle belirtmek gerekir: Balkanlardaki örgütlerin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemesinin arkasında uzlaşılacak ortak bir program yoktu. Hatta Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Rumeli ile ilgili ön gördüğü yönetim tarzı İTC'nin programından ciddi bir fark taşıyordu.⁶⁵ Bu ittifakla esasen İTC iktidarının yıkılması ve özellikle de Balkan devletlerine bağlı bu örgütler açısından bakıldığında Osmanlı'da bir kriz ortamı yaratarak hükümetin gücünün zayıflatılması isteniyordu. Bu da Osmanlı'ya karşı savaşı kolaylaştıracak bir faktör olacaktı.

Meclisteki muhalefetin yükselişi yanında 11 Aralık 1911'de yapılan ilk ara seçimde yeni parti İTC'ye karşı kendi adayını seçtirerek ilk başarısını elde etti. Bu durum meclisteki gücünü kaybeden İTC'yi iyice endişelendirdi ve sultan üzerindeki etkisini kullanarak 18 Ocak 1912 tarihli fermanla meclisi feshetmesini sağladı. Yeni genel seçimler Şubat/Mart 1912'de yapıldı. Bu seçimlerde İTC meclisteki çoğunluğunu garanti altına almak için gereken önlemleri alırken yer yer baskıların yaşanması nedeniyle bu seçimler "sopalı seçimler" adıyla anılacaktı. Seçimlerde İTC Rumeli'de kendisine karşı kurulan ittifaka karşı kendi ittifaklarını şekillendirdi. Arnavutların bir kısmı İTC'ye yakındı ve İTC kendisine muhalif Arnavutlara karşı bu grupla işbirliği yaptı. Sandanski grubu baştan beri İTC'nin müttefiki idi, bu ittifak seçimlerde de devam etti. Ayrıca Panço Dorev ile ittifak kuruldu. Rumlar arasında da çoğunluk muhalefetten yana olmakla birlikte İTC ile seçimde işbirliği yapacak bir grup oluşabilirdi. Nitekim seçim sonuçlarına bakıldığında yalnızca İTC ile ittifak yapan grupların seçilebildiği görülmektedir. İTC'ye muhalefetleriyle meşhur İsmail Kemal Bey, Hasan Priştina, Yorgi Boşo Efendi, Todor Pavlov gibi birçok eski mebus meclise gi-

64 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası. İkinci Meşrutiyet Devrinde İttihad ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, İstanbul 1990.

65 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, c. I: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul 1984, s. 287-295.

remedi. Bulgar-Makedon adaylardan yalnızca Sandanski ve Panço Dorev'in grubuna mensup 5 aday mebus seçildi. Sırlar da İTC ile ittifak yaparak iki kişiyi meclise soktu. 1908 seçimlerinde 26 mebus seçtiren Rumlardan bu seçimlerde 18 kişi seçilebildi ve seçilenlerden 12'si İTC ile ittifak yapmıştı. Arnavut mebusların sayıları da 27'den 18'e düştü. Böylelikle Arnavutlar ve Rumlar daha önce yaptıkları muhalefet nedeniyle cezalandırılmış oldular.⁶⁶ Bu seçimlerin sonuçları her ne kadar uygulanan baskılarla gerçekleştirilmişse de aynı zamanda Rumeli'de İTC'nin güçlü bir parti oluşturduğunu da göstermekteydi.

Seçilmeleri engellenen Arnavut mebuslardan Hasan Priştina ve Necib Draga Arnavutları İTC'ye karşı isyana çağırdılar. Kosova'da başlayan isyanlar daha sonra Kuzey Arnavutluk'ta Katolik Arnavutlar arasında da yayıldı. 1912 Temmuz sonuna kadar Kosova'daki önemli stratejik noktalar Arnavut isyancıların eline geçti.⁶⁷ Bu dönemde İTC'ye karşı ordu içinde de muhalefet örgütlenerek "Halaskâr Zabitan Grubu" adıyla gizli bir askeri hareket başladı. Bu grubun hükümete baskı yapması üzerine Said Paşa kabinesi istifa etti ve 22 Temmuz 1912'de Gazi Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Aynı gün yeni seçilen ve çoğunluğunu İTC mensuplarının oluşturduğu meclis feshedildi. Böylelikle İTC fiilen iktidardan düşmüş oldu. Bundan sonra 5 Şubat 1913'te yapılan Babıâli baskınına kadar geçecek sürede İTC muhalefette kaldı. Bu nedenle Balkan Savaşları öncesinde İTC'nin Balkan politikasını 22 Temmuz 1912 ile sınırlandırmak mümkündür. Çünkü bundan sonra kurulan hükümetler daha ziyade eski muhalefet partilerine yakın olup İTC mensupları bu dönemde takibata uğramıştır. Balkan savaşlarında alınan yenilgiler üzerine 29 Ekim 1912'de Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesi de istifa etti, yeni kabineyi M. Kâmil Paşa kurdu.

Balkan Savaşları (1912–1913)

Osmanlı Devleti'nde krizlerin yaşandığı bu dönemde 13 Mart 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan bir ittifak yapma kararı aldı. Buna göre Osmanlı Devleti'nin Rumeli toprakları paylaşılacaktı.

66 Feroz Ahmad, D. A. Rustow, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler 1908–1918", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 4-5, (1975–76), s. 245–284, s. 258.

67 P. Bartl, *Die albanischen Muslime*, s. 179–181.

Bulgaristan 12 Mayıs 1912’de Sırbistan’la, 29 Mayıs’ta da Yunanistan’la antlaşma imzaladı. Arnavut isyanlarını destekleyen ve bu yüzden Osmanlı Devleti’yle ilişkileri kriz halinde olan Karadağ da sonradan bu ittifaka katıldı. Bu şekilde Balkan İttifakı gerçekleştirilmiş oldu. Balkan Savaşı Karadağ’ın 8 Ekim’de Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ederek İşkodra’ya saldırmasıyla başladı. Balkan İttifakı devletleri 13 Ekim’de Osmanlı hükümetine bir nota vererek Balkan topraklarının özerkliği talep ettiler. Osmanlı hükümeti buna cevap vermeden savaş hazırlığı yapmaya başladı. 15 Ekim’de yapılan bir anlaşma ile Trablusgarp İtalya’ya bırakıldı. 17 Ekim’de Balkan İttifakı devletleri Osmanlı’ya karşı savaş ilan ettiler. Savaş ilanının ardından Büyük Güçler Balkanlar’da bir statüko değişimini kabul etmeyeceklerini ilan ettiler.⁶⁸ Bir kaç hafta içinde müttefik Balkan devletleri Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan Osmanlı Devleti’nin Balkan topraklarını büyük ölçüde ele geçirdiler. Bulgar orduları kısa sürede Edirne kapılarına dayandılar. Ele geçirilen bölgelerdeki Müslümanlar büyük katliamlara maruz kalıyordu. Savaşın başlamasından kısa süre önce Sandanski ve grubu Balkan ittifakına destek vermeye başladı ve savaş esnasında Bulgar ordularına yardım etti. Aynı şekilde Arnavutlar da Osmanlı Devleti’nin savunma hareketine mesafeli durdular. Özellikle Yan-ya hattının düşmesinde Arnavutların cepheden kaçması önemli rol oynadı. İsmail Kemal Bey Avlonya’da (Vlora) bir milli Arnavut kongresi toplayarak 28 Kasım 1912’de Arnavutluk’un bağımsızlığını ilan etti. Savaşta yaşanan bu yıkım üzerine muhalefette bulunan İTC cemiyeti bir darbeyle yönetime el koymaya karar verdi. 5 Şubat 1913’te Enver, Talat ve Cemal Bey’lerin içinde bulunduğu bir grup Babiâli’yi basarak hükümeti istifaya zorladı. Bu şekilde İTC yönetime zorla el koymuş oldu. Yeni hükümet Mahmut Şevket Paşa tarafından kuruldu. Fakat yeni hükümet döneminde devam etmekte olan savaşta başarı elde edilemedi. Nihayet Edirne Mart 1913’te Bulgar ordusunun eline geçti ve Bulgar orduları Çatalca’ya kadar ilerledi. 30 Mayıs 1913’te imzalanan Londra Antlaşması ile Birinci Balkan Savaşı sona ererken Edirne Bulgaristan’a bırakıldı.

Fakat Balkan İttifakı ülkeleri arasında Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda yaşanan anlaşmazlık üzerine Yunanistan ve Sırbistan Bulgaristan’a karşı birleşti. 29 Haziran 1913’te Bulgar or-

68 Katrin Böckh, *Von den Balkankriegen zum Ersten Weltkrieg. Kleinstatenpolitik und ethnische Selbstbestimmung auf dem Balkan*, Münih 1996, s. 31-35.

dularının aynı zamanda Sırp ve Yunan ordularına saldırması üzerine başlayan İkinci Balkan Savaşı'na Romanya Güney Dobruca'yı, Osmanlı Devleti de Edirne'yi geri almak için Bulgaristan'a karşı savaşa katıldı. Bulgaristan kısa sürede yenilgiye uğradı ve Makedonya'nın Pirin bölgesi dışındaki topraklarını Yunanistan ve Sırbistan ele geçirdi. Osmanlı Devleti de bu fırsatta Edirne'yi geri alabildi. 11 Haziran 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine İTC muhalefeti bütün muhalif grupları bu suikasttan sorumlu tutarak bastırdı ve tek parti iktidarını kurdu. 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması ile İkinci Balkan Savaşı sonlandırıldı.

İTC ve genelde Jön Türkler için Rumeli topraklarının kaybının çok büyük bir şok olduğunu ve bundan sonraki politikalarında bunun belirgin bir etkisinin olduğunu belirtmek gerekir. Bu tarihten sonra İTC'nin, kaybedilen Rumeli topraklarına yönelik irredantist politikalara yöneldiği ve İMRO'nun temsilcileriyle görüşerek ortak bir Müslüman-Bulgar Makedonya Muhtariyeti Komitesi kurduğu görülmektedir.⁶⁹ Fakat bu komitenin faaliyetleri uzun sürmeyecektir. Kısa süre sonra başlayan Birinci Dünya Savaşı İTC'nin dikkatlerini mevcut Osmanlı topraklarını elde tutmaya yöneltecektir.

Sonuç

Genel olarak bakıldığında İTC'nin Balkan politikası, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan ve Balkan devletleri tarafından ele geçirilmek istenen Rumeli topraklarını merkezi yönetime daha sıkı bağlamaya çalışmak ve bölgedeki Osmanlı egemenliğini güven altına almak hedefine yönelikti. Bunu gerçekleştirmek için İTC ilk aşamada Rumeli topraklarında var olan siyasal örgütlerle uzlaşarak ayrılıkçı hareketlere bir son vermeye çalıştı. Jön Türk İhtilali'ni de içine alan ve 31 Mart Vakası'na kadar süren bu evrede her ne kadar İTC ile Makedonya'da faaliyet gösteren komiteler ortak bir programda uzlaşma sağlayamadıysa da, Makedonya'daki ayrılıkçı silahlı örgütler siyasal partilere dönüştü ve 1908 sonlarında düzenlenen genel seçimlere katıldı. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı Rumeli'deki etnik sorunların tartışıldığı önemli bir platform haline geldi. Fakat bütün bu gelişmeler, Rumeli'deki ayrılıkçı hareketlerin sonlandırılmasını sağlayamadı. Kurulan siyasal partiler

69 Protokol için bkz. TsDİA, Fond 1909, Op. 2, a.e. 40, y. 16-20.

de önceki komiteler gibi Bulgar, Yunan vs. ulusal hedeflerine yönelik faaliyet gösterdiler. Nihayet İTC'ye karşı başlayan muhalefet 31 Mart Vakası diye adlandırılan darbe girişimi ile en üst seviyeye ulaştı. Bu isyanın bastırılmasından sonra İTC Rumeli'deki örgütlere yönelik politikasını sertleştirdi ve Mayıs-Kasım 1909 arasında bir dizi kanun çıkarıldı. Bu kanunlarla milliyet temeline dayanan siyasal partilerin ve örgütlerin yasaklanması yanında, her türlü eşkıyalık hareketini bastırmak için çok sert önlemlerin alınması öngörülmekteydi. Kanunlar yoluyla ayrılıkçı hareketleri bastırma teşebbüsü Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı Batıdaki propagandasını artırmasına yol açtı. Öte yandan Bulgar Meşrutiyet Kulübü kendini feshetti. 1910 ortalarında Bulgarlar ile Rumlar arasındaki en önemli ihtilaf konusu olan kilise ve okullar meselesiyle ilgili olarak çıkarılan kanun da Rumeli'de umulan sakinleşmeyi sağlayamadı. Tam aksine Bulgar milliyetçileri yeni İMDÖ'yü kurdular ve Makedonya'da silahlı faaliyetlerini artırdılar. Arnavutlar da 1910 baharından itibaren isyan hareketlerine başladı. Bu durum İTC'nin politikasını daha da sertleştirmesine ve askeri önlemlere başvurmasına neden oldu. 1910 yılında Arnavutluk ve Makedonya'da geniş bir silahsızlandırma faaliyeti yürütüldü. Askeri önlemlerle yapılan bu hareket sonunda İTC'ye karşı muhalefet daha da genişledi. 1911 yılında Makedonya'da ihtilal hareketleri yeniden gündeme yerleşti. Arnavut isyanları bastırılarak bir uzlaşma girişimi yapıldıysa da bu kalıcı olmadı. Aynı zamanda İTC'ye karşı muhalefet mecliste ve İstanbul'da güçlenmeye başladı. 1911 sonbaharında bir yandan İtalya Trablusgarb'a saldırırken, öte yandan muhalif gruplar birleşerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurdu. Yeni fırka Aralık 1911'de yapılan ara seçimde İTC'yi mağlup edince İTC çoğunluğunu kaybettiği meclisi padişaha feshettirdi. Mart/Nisan 1912'de yapılan yeni seçimler sonucunda aldığı baskıcı önlemler yardımıyla ezici bir çoğunlukla seçimden birinci çıkan İTC'ye karşı bu sefer Arnavut isyanları başladı. Ordu içinde de bir muhalif hareket başladı ve nihayet İTC hükümeti düşerek yeni toplanan meclis feshedildi. İTC'nin muhalefette bulunduğu bundan sonraki dönemde Balkan devletleri Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek Rumeli topraklarını ele geçirdi. Ocak 1913'te bir darbeyle yeniden iktidara gelen İTC savaşın gidişatını değiştiremedi ve Edirne dahil tüm Balkan toprakları kaybedildi. Ancak İkinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Osmanlı Devleti Edirne'yi geri alabildi.

Son cümle olarak şu söylenebilir ki; İTC kaybedilmekte olan ve merkezin kontrolünün zayıf olduğu Rumeli topraklarında Osmanlı egemenliğini tesis edebilmek için farklı yöntemlere başvurdu ve bunda kısmi başarı sağladı. İTC'nin Rumeli politikası ancak Balkan devletlerinin ittifak halinde Osmanlı Devleti'ne saldırmasıyla kesin başarısızlığa uğratıldı.

Abstract

The Young Turks' Balkan Policy (1908-1913)

The Young Turk movement had the most serious impact on Rumelia where actually the Young Turk revolution itself started. The Committee of Union and Progress (CUP) which came to power after the revolution of 1908 had also its centre in Rumelia until the Balkan Wars of 1912/13. Furthermore, the Macedonian Question and the CUP's political attempts to resolve that question played an important role in the development of the Committee's political thinking. After the failure of its policy of creating a "union" among different ethnic groups in the Balkans by making compromises and negotiations with armed committees and political organisations, the CUP tried to achieve this goal by implementing restrictive laws such as disarming the population in Macedonia and Albania. Not only these attempts failed but also the Ottoman Empire lost its Balkan territories in consequence of the Balkan Wars. Both of these experiences in Macedonia and the trauma caused by the loss of Rumelia played a very important role in the radicalisation of the CUP after 1913. Finally it is important to remember that most of the leading members of the CUP were from Rumelia.

Key Words: The Young Turks, the Committee of Union and Progress, Macedonia, The Macedonian Question, Macedonian Committees.

